

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2021

KAEDI YA GO TSHWAYA

MADUO: 80

Kaedi e ya go tshwaya, e na le ditsebe di le 24.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramagoshi****POTSO 1 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

NELSON MANDELA

- Mmoki o tlhagisa maikutlo a boitumelo le tlotlomatso ka kgololo ya ga mogaka Mandela.
- Mmoki o bontsha boitumelo ka a mo tlotlomatsa ka go mmitsa ka mainamafatshwa jaaka a re Kgagapa ya malemelagotlhe, Maila-go-kgotlhwa. Mmoki o tlhalosa Mandela jaaka motho yo o sa rateng go rumolwa, mme e le molweladitshwanelo tsa botho, morati le mofemedi wa Aforikaborwa.
- Mmoki a re kgololo ya ga Mandela e tiile ka diphetogo mo Aforikaborwa tse di tlaa itumelelwang ke lefatshe.
- Kgololosego e ne ya bonwa ke MaAforikaborwa otlhe le botshelo ka kakaretso bo ne jwa fetoga ka ntlha ya kgololo ya ga Mandela.
- Temokerasi e e tlleng ka Mandela, e ne ya simolola go tlatlala le lefatshe lotlhe ka ntlha ya bogatlamelamasisi jwa gagwe.
- Kgololo ya ga Mandela kwa kgolegolong e ne ya tliša boitumelo jo bogolo mo Aforikaborwa le mo lefatsheng ka bophara.
- Le fa Mandela a itumedisitse batho ba ba neng ba gateletswe, go ne ga nna kutlobotlhoko le lenyatso mo bagateleding ka ba ne ba bona kgololo ya gagwe e tla go ba tseela dithata le boitaolo jwa go gatelela ba bangwe.
- Mandela o ne a bonwa jaaka sekgoreletsi ka ba ne ba boifa fa a tiile go ba thibela go tswelala pele ka go ja ba le bosī.
- Kgololo ya ga Mandela e ne ya dira gore Aforikaborwa e itsege mo lefatsheng lotlhe.
- Aforikaborwa a tlhagelela a le mošwa, e bile a se na kgobeledo le kgatako ya ditshwanelo tsa botho.
- Mmoki o tlhagisa Mandela jaaka tsholofelo e MaAforikaborwa ba e solofetseng ka ntlha ya fa e nnile masiela mo lefatsheng la bona.

[10]

POTSO 2 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**'LEREBANA WA LETLALEANYA' – FS Khunou**

- 2.1 Kutlobotlhoko ka ntlha ya tshwaro e e makgwakgwa morago ga loso lwa ga mmaagwe. (2)
- 2.2 Tlhatlagano ya mafoko - go gatelela bokao jwa go supa mokgwa o ngwana wa letlaleanya a batlang go bua ka ona. (2)
- 2.3 Tshwantshanyo - go tshwantshanya mokgwa o a goeletsang ka ona le o Bakgatla ba o dirisang fa ba lela. (2)
- 2.4 Ga a amane le bona ka madi/ga se ngwana wa bona wa madi/Ga a nkgisane lesika le bona. (2)
- 2.5 Ke kgakololo ya gore le fa ngwana e se wa gago o se ka wa mo tshwara makgwakgwa/Ngwana mongwe le mongwe o na le tshwanelo ya go tlhokomelwa go sa kgathalesege maemo a gagwe a tsalo a a iphitlhelang a le mo go ona/Ngwana wa letlaleanya ke ngwana wa lelapa ka botlalo le fa mmaagwe a tlhokafetse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[10]**POTSO 3 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****THULAMOTSE– JSS Shole**

- 3.1 Kutlobotlhoko ka ntlha ya mokgwa o batho ba fudusitsweng ka ona go dirisiwa thulamotse. (2)
- 3.2 Tlogelo - ya 'le' mo go 'lapa' boemong jwa 'lelapa' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko. (2)
- 3.3 Tshwantshiso - go bapisa kwa ba yang teng le toro gonne ba se kitla ba bona se ba se solofetseng e leng letlhafula. (2)
- 3.4 Ba eletsa e kete ba ka fudusiwa le lefelo la bona le le siametseng phulo/le lentle. (2)
- 3.5 Ke kgakololo ya gore batho ba se gatelelwe ka go fudusiwa mo mafelong a bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[10]

POTSO 4 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**'MADUBEDUBE A 1939 – JM Lekgetho le ba bangwe**

- 4.1 Kutlobothoko ka ntlha ya fa bontsi jwa batho bo ne ba bolawa mo ntweng e e neng e larile. (2)
- 4.2 Pheteletso - Go gatelela ka go feteletsa go sa nnisegeng ga batho ka ntlha ya ntwana e e neng e ba itsa go lala ba bone boroko. (2)
- 4.3 Mmoki o kaya gore batho ba ne ba na le mathata a matona a a tlisitweng ke ntwana e bile go se monate ka gope. (2)
- 4.4 Poeletsomodumo – go tlisa molodi/moutlwalo o o rileng mo lebokong ka go boeletsa tumammogo 's'. (2)
- 4.5 Ke kgakololo ya gore ntwana ga e a siama gonne batho ba latlhegelwa ke matshelo/e tlisa tlhakatlhakano/ntwakgolo ke ya molomo (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 5 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**'MOSADI WA LETAGWA' – Matšhotlho – SA Moroke**

- 5.1 Mosadi yo o itlhokomolosang maikarabelo a lelapa ka ntlha ya bojalwa/Botlhaswa jwa mosadi yo o nwang bojalwa. (2)
- 5.2 O ne a dirile bojalwa monna wa gagwe/ga a kgaogane le bojalwa/o tshela le bojalwa. (2)
- 5.3 Mosadi o ne a tsamaya a thetheekela ka ntlha ya bojalwa jo a neng a bo nole. (2)
- 5.4 A tetema jaaka **temeteme**,
Temeteme, letlhaka la thite,
Lefoko le le feleletsang mola wa ntlha o o fa godimo le simolola mola o o latelang. (2)
- 5.5 Ke ithutile gore bojalwa bo tlhokisa maikarabelo/bo dira gore o sotle lelapa la gago. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Tlhagiso e e reng o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga, ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope jaaka re itemogela mo pading ya Leba Seipone.
- Ke dumelana le tlhagiso e ya go se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga. Motho ga a tshwane le naga ka yona e sa fetoge, mme ena a fetoga bonolo fela jaaka leobu.
- Ruri ke boammaaruri gore ba rate botlhe, mme o se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga. Gokatweng o ne a naya mongwagwe e bong *Jankie Smook* tlotlo le go mo direla ka boineelo le botshepegi ka a ne a mo thapile. Go supa fa se e le boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope, fa mogatsa *Jankie* a se na go ya tirong, o sala a kopa Gokatweng go tla go mo sidila, mme morago a mo neye magegeba. Gokatweng o ne a tshepa *Jankie* fela a feleletsa a imile. O tshwanelwa ke go romela ngwana kwa go mmaagwe bogolosegolo jang ka a ne a tshwana le rraagwe, mme a sa batle go thubela mongwagwe lelapa gammogo le go bolaya mogatse ka pelo.
- Mo letlhakoreng le lengwe, mogatsa *Jankie* le ena o ne a tshwanetse go rata *Jankie* jaaka mogatse le Gokatweng ka e ne e le modiredi wa gagwe, fela o ne a sa tshwanela go ba tshepa ka ba feleleditse ba mo ja direthe. Seno ke sesupo sa gore o ba rate botlhe, mme o se ka wa tshepa ope ka motho a sa itsiwe e se naga. *Jankie* o ne a ka rata Gokatweng, mme a sa tshwanela go mo tshepa ka a feleleditse a mo iditse morwae ka go mo aketsa a re o fetetswe.
- Gokatweng o nnile bofitlha ka go romelela batsadi ngwana jaaka sephuthelwana a sa ba tlhalosetsa gore matsapa di a tsaya kae. Tiragalo e, e tota e senola gore motho ga a itsiwe e se naga.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope. Motswagauteng o ne a tshwanetse go rata Mosala e bong malomaagwe, mme a se ke a mo tshepa gonne o ne a le pelotshetlha e bile a le megagaru a bo a rekisa leruo le a le tshwaetsweng.
- Mosala e ne e le ena fela motsadi yo Motswagauteng a setseng nae, mme a mo rata a bo a mo tshepa, fela a mmogisa go fitlha a inaya naga, mme a fetoga ngwana wa mebila. Seno ke ditlamorago tsa go tlhoka go itse Mosala ga ga Motswagauteng.
- Gokatweng yo o nang le ngwana le *Jankie* o dumelana le Mokwepa go thopa *Jankie* ka dikgoka ka a ne a ba kgoreletsa mo leratong la bona e bile a ne a boulela go bona monna wa montsho mo legoreng la gagwe. Go supa fa motho a sa itsiwe e se naga, *Jankie* o ne a sa itse fa Gokatweng a ka mo tswela letsholo le Mokwepa, mme ba mmolaya ba bo ba rekisa dithwe tsa gagwe.
- Mo letlhakoreng le lengwe, Gokatweng o ne a tshwanetse go rata Mokwepa jaaka e le mokapelo wa gagwe, mme e seng go mo tshepa, ka a feleleditse a mo digetse mo lekokong la gagwe le le neng le retla le go rekisa dithwe tsa batho bao kwa mosading wa mosankoma.

- Mokwepa mo letlhakoreng le lengwe, o ne a sa tshwanela go tshepa Gokatweng fa a ne a ikopela go beola Motswagauteng moriri gonne ke gona moo a boneng tšhono ya go botsolotsa Motswagauteng dipotso, mme ba golagana go tswa foo. Mokwepa le Gokatweng ba ne ba tshepana ntswa go itsiwe gore go robala ga motho ke go fetoga ga gagwe jaaka re bona Gokatweng a feleletsa a thusitse Motswagauteng go tshaba kwa polaseng.
- Kwa bokhutlong, Motswagauteng o utlwa la ntlha kwa kgotlatshekelo gore Gokatweng ke mmaagwe. O ne a tshwanetse go mo rata, mme e seng go mo tshepa gonne a ne a mo romela kwa ga mosadimogolo ljelele e le sephuthelwana, a mo tlhokisa lerato la botsadi, gape o batlile a mmolaya, ena le Mokwepa.
- Ke boammaaruri gore re tshwanetse go ratana, mme re se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga.

[25]

POTSO 7 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- 7.1 Moleko le Teko (2)
- 7.2 Mo tereneng e e neng e ya kwa Gauteng. (1)
- 7.3 O tlanolotse dikgetsana tsa borokgwe.
A ema a batla ka fa tlase ga setilo. (2)
- 7.4 O ne a bona gore lepodisi le ya go mmolaya/O ne a bona lepodisi le mo itaya ka legofi le go mo emisa ka ditsetsekwane. (2)
- 7.5 Tuelo ya tekete.
Madi a a neng a setse.
Khunologo mo leetong.
(Di le PEDI fela) (2)
- 7.6 Matlho a le matala.
Meriri e e boleta e o ka reng seditse sa pitse.
A le mosweu ka mmala.
(Di le PEDI fela) (2)
- 7.7 Kemonokeng/Lerato la gagwe le tlhotlheeditse Motswagauteng go ikemela le go ikamogela mo botshelong. (2)
- 7.8 Se ne sa dira gore a se ke a ikobonya, mme a itshepe.
Se ne sa dira gore a ithate. (2)
- 7.9 O ne a tlhokomela Motswagauteng maikaelelo e le go leboga ljelele jaaka a mo diretse ka botshepegi dingwaga tse dintsi, mme a mo tshegetsatsa mo dithutong tsa gagwe, se se tswetsa ditiragalo tsa padi e pele. (2)

- 7.10 Nnyaya – gonne ngwana mongwe le mongwe a na le tshwanelo ya go tsena sekolo go sa kgathalesege gore o tswa kwa kae/ke wa mmala ofe/Molaotheo o kgatlhanong le kgethololo ka mmala. (2)
- 7.11 Ee - O bone maungo a dipolao tse di maswe tse a sa bolong go di tsholela batho ba bangwe/dilo o di itirile. (2)
- 7.12 Ee – ke ne ke tlaa mo itumelela gonne e le rre, mme a ntlisitse mo lefatsheng. Nnyaya – ke ne ke se kitla ke mo itumelela gonne a ne a bolaya le go retla batho.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.13 Ke ithutile gore re amogele ngwana mongwe le mongwe jaaka a ntse/o emele ditiro tsa bana ba gago jaaka motsadi/ngwana mongwe le mongwe o tshwanetse go godisiwa sentle go sa kgathalesege gore o gorogile jang mo lelapeng leo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 8 (POTSO YA TLHAMO)**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Tlhagiso e e reng o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga, ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope jaaka re itemogela mo pading ya Omphile Umphi Modise.
- Ke dumelana le tlhagiso e ya go se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga. Motho ga a tshwane le naga ka yona e sa fetoge, mme ena a fetoga bonolo fela jaaka leobu.
- Motlalepule o ne a rata ditsala tsa gagwe tsa kwa *Doornfontein*, mme o ne a sa tshwanela go ba tshepa ka a ne a sa ba itse jaaka naga. Ba ne ba mo tlhoile ka ntlha ya fa a ne a ba gaisa ka bontle, ba mo logela leano le le dirileng gore a feleletse a tlogetse tiro, mme a ya go dira kwa difoleteng mo a neng a tsena mo mathateng a a seng kana ka sepe gona.
- Kwa difoleteng, Motlalepule o ne a rata Thandi ka e ne e le ditsala, fela a ka se mo tshepe gonne motho a se na letlhakore le a robalang ka lona. Go supa fa se, e le boammaaruri jo bo ka se ganediweng, Thandi o gogela Motlalepule mo phaposing ya gagwe, mme e bile o dirisa maano a gagwe a matlhajana a ngwaga di le thataro tse a di tshetseng mo Gauteng.
- Go bisa go itse motho ka e se naga, Motlalepule o tsena mo phaposing ya ga Thandi a sa belaele sepe kante o mmeetse serai sa go mo golaganya le mosimane wa tedu tsa katse.
- Bobedi jo bo ntse bo itaana ka noga e tshela, fela Motlalepule o tswela go tshepa Thandi a bo a goduma tee e a fitlhelang e tlhatlhegilwe, le fa a ne a itewa ke ditshikare e bile a mo fitlhela a na le lekau la tedu tsa katse, le le neng la mmetelela, mme a ima.
- Ka e ne e le gopane wa moikapari, a feleletsa a tsere tshwetso e e masisi ya go isa ngwana kwa legang la bana go fitlha a ya go mo tsaya fa a setse a kgona go ka mo tlamela. Motlalepule o duba thankga jaana ka ntlha ya go tshepa Thandi yo a neng a sa tshwanela go mo ikanya ka motho a sa itsiwe e se naga.
- Go supa fa motho a sa itsiwe e se naga, RraMosidi ga a lemoge gore Motlalepule o mo lobela gore o na le morwa e bile o mo isitse kwa legang la bana kwa Olanti. Motlalepule o kopa gore ba ithuele ngwana wa mosimane ka maitlhommo a go batla go tlisa morwae mo gae. Go bisa go itse motho e se naga, mogatse o feleletsa a dumelane nae a sa lebelela gore a ka tswa a mo fitlhela sengwe.
- Go sa fitlhele morwae kwa a neng a mo subile gona, go mo tsenya matsadi mo mmeleng, mme RraMosidi o mo tabogisa mo dingakeng tse di farologaneng ka a sa itse se se lwatsang mogatse, ntekwane ena o ipoleletse gore o tlaa swa ka sephiri sa gagwe, go senola boteng jwa gagwe.
- RraModise o nyala MmaModise, mme o mo fitlhela gore o na le ngwana. Seno ke sekai sa gore re le batho, re tshwanetse go ratana, mme re se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga ka a le bofitlha, mme a fetoga bonolo.
- RraModise o gakologelwa sentle ditiro tsa gagwe tsa bosimane, mme o itse sentle gore Modise ke morwae. MmaModise o mo tshepa ka a sa itse boteng jwa gagwe jo bo mmaketseng letlhoo le le kana mo go Modise.

- Kwa bofelong, morago ga gore Motlalepule a thule botala ka tlhogo, tsotlhe di a senoga go supa fa motho a sa itsiwe e se naga. Dilo di nna mo pontsheng ya gore o nnile le diphiri mo lenyalong la gagwe. Go ne ga fitlhelwa lekwalo le Motlalepule a neng a le kwadile gore ba mo itshwarele gonne o na le ngwana kwa Olanti, mme o mo tshwaile letshwao ka fa morago ga tsebe, leina la gagwe ke Omphile.
- Re le batho, re tshwanetse go ratana, mme re se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga.

[25]

POTSO 9 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 Motlalepule le mosadimogolo MmaSebolai. (2)
- 9.2 Kwa legaeng la bana/kwa kgodisetsong ya bana. (1)
- 9.3 O ne a ba makaletse ka ntlha ya fa ba batla go tlogela ngwana mo legaeng la bana e tswa ba ka mo ikgodisetsa/O ne a ba makaletse ka ba ne ba latlha ngwana. (2)
- 9.4 Ke ka ntlha ya fa se ne se senyegile. (2)
- 9.5 Mosetsana o ne a sebaseba sebakanyana le mooki. Mosetsana a rapela mooki ka bopelotelele. (2)
- 9.6 O ne a le moleele. A tsamaya a latlhetse/lepeleditse tlhogo kwa morago. (2)
- 9.7 Ponelopele ya gagwe e dirile gore Motlalepule a se lape go batla morwae. (2)
- 9.8 Ke ka ntlha ya fa a ne a re ke ngwana yo a mo filweng ke Modimo/Monna yo a mmeteletseng o mo file ngwana le fa a sa tla ka tsela e e matshwanedi. (2)
- 9.9 Bonolo/Lerato le a neng a rata mogatse ka lona le dira gore a tshegetse Motlalepule mo patlong ya ngwana, mme ditragalo di tsewelele pele. (2)
- 9.10 Ee – gonne thuto ke lesedi/bokamoso jwa mongwe le mongwe. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.11 Ee - o ne a tshwanetse go mo felegetsa go netefatsa gore ngwana o fitlhile mo lefelong le le bolokesegileng. Nnyaya - o ne a tshwanetse go gakolola Motlalepule gore ngwana o ikgolela fela/ngwana ga a latlhiwe gonne o ka kgaogana sengwe le sengwe le ena. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Ee - ke ne ke tlaa mo itumelela gonne e le rre, mme a ntlisitse mo lefatsheng. Nnyaya - ke ne ke se kitla ke mo itumelela gonne borre ba nnete ba sa betelele. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.13 Ke ithutile gore ngwana ke wa setšhaba ka jalo ke tshwanetse go tshegetsa ngwana mongwe le mongwe ke sa lebelele gore ga se wa me wa madi. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 10 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Tlhagiso e e reng o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga, ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope jaaka re itemogela mo pading ya Masego.
- Ke dumelana le tlhagiso e ya go se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga. Motho ga a tshwane le naga ka yona e sa fetoge, mme ena a fetoga bonolo fela jaaka leobu.
- Masego o ne a tshwanetse go rata *Sannah* ka e ne e le ditsala, mme a se ke a mo tshepa gonne motho a sa itsiwe e se naga. Go supa fa se, e le boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope, *Sannah* o logela Masego leano le le popota la go mo nosa nnotagi fa ba ne ba tsere leeto go ya kwa dikgaisanong tsa mmino wa dikolo, mme Ntsime a mmeteleta.
- Go bisa go itse motho, Masego a tsena mo seraing ka a ne a nwa bojalwa ka maikaelelo a go kgotsofatsa *Sannah* ka ntlha ya kemonokeng ya gagwe ya dilwana tse a neng a di tlhoka tsa sekolo.
- Rre Selamolela o ne a sa tshwanela go tshepa Masego le fa a ne a le botlhale jwa tlhologo. Masego fela jaaka bana ba botlhe, a raelesega bonolo. Go supa fa motho a sa itsiwe e se naga, maikaelelo a ga Rre Selamolela a go mo naya isago e e phatsimang a feleletsa a foloditse ka ntlha ya go palelwa ke go emelela kgatelelo ya ditsala ga ga Masego. Se, se netefatsa fa motho a se na letlhakore le a robalang ka lona.
- Ke boammaaruri gore o se tshepe ope gonne Masego o ne a sa solofela gore Ntsime a ka mmeteleta ka maikaelelo a go ipusolosetsa, bogolo jang ka a ne a ratwa ke makgarebe otlhe a mo sekolong.
- Kgang e e reng rata batho botlhe, mme o se tshepe ope ke boammaaruri jo bo se nang bana ba phefo. Masego o ne a tshepa Goabaona jaaka mmaagwe fela ena a palelwa ke go tseroganyana le go lemosa mogatse fa a direla ngwana phoso jaaka a boetse gae gonne a ne a imile. Masego le morwae ba batlile go di tsena gonne mmaagwe a paletswa ke go mo sireletsa mo go rraagwe. Ruriruri go tota go sa belaetse gore ba rate botlhe, mme o se ka wa tshepa ope gonne motho a sa itsiwe e se naga.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope. Rre Tsawe o ne a tshwanetse go rata mongwagwe e bong *base Schalk*, mme a sa tshwanela go mo tshepa jaaka fa a feleleditse a mo tlhanogetse. *Base* o ne a imisa *Lizabeth*, mme morago a solofetsa fa a tlaa tlamela lesea, mme a mo fudusa mo polaseng ka a ne a batla go fitlha sephiri.

- Go supa fa motho a fetoga bonolo, *base* ga a ka a tlhola a dira ditsholofetso tsa gagwe, mme fa a lemoga gore Rre Kgabo Motsepe o tlhaba Rre Tsawe botlhale ka ga se, o simolola go mo itaya ka sebeci kwa ntle ga lebaka lepe le le bonalang.
- *Base Schalk* le ena o ne a sa solofela fa Rre Kgabo a ka itwela ka a ne a tlwaetse go mo itaya, mme a sa ipusoloseitse. Ruriruri go tota go sa belaeitse gore motho ga a itsiwe e se naga.
- E le ruri o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope. *Vuzi Mgoma* o ne a nyala *Nomhle*. *Nomhle* ga a ka a nna le botshepegi mo lenyalong la gagwe ka ntlha ya fa a ne a simolola boaka, go ya menateng le makau a gagwe. O ne a tlhatlhela kgetsi ya tlhalo gonne mogatse a ne a tshela ka go tlhola a ileditse ka jalo a mo lomeletsa go iketla jaaka a ne a batla.
- Go supa fa motho a sa itsiwe e se naga, *Nomhle* o iletsa mogatse go bona bana ba gagwe ka a ne a ba tshela mowa o o maswe. *Vuzi Mgoma* o feleletsa a tshela ka pelo e e botlhoko ya go lomelediwa barwae le go tlhoka kgolagano nabo.
- Go netefatsa fa motho a fetoga bonolo jaaka leobu, *Nomhle* o lwela setopo sa ga *Vusi* le Masego mogatse moswi ka ntlha ya mahumo a lefatshe, ntswa e le ena a mo tlhadileng.
- Re tshwanetse go ratana, mme re se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga, a fetoga bonolo.

[25]

POTSO 11 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

MASEGO – G Mokaie

- 11.1 *Jeremiah* le *July* (2)
- 11.2 Kwa sekolong sa Sedimosang (1)
- 11.3 O ne a mmitsa ka go tlhoka tlotlo.
O mmitsa ka molodi jaaka o ka re ke ntšwa. (2)
- 11.4 Ke ka ntlha ya gore o ne a se ke a ganwa ke basetsana/O ne a tlwaetse gore o roromelelwa ke basetsana. (2)
- 11.5 Barutwana ba bangwe ba ne ba tshwerwe ke kgakge
Melomo e atlhame
Matlho a rotogile
(Di le PEDI fela) (2)
- 11.6 O ne a le mokhutshwane
O ne a na le mmele
O ne a na le tlhogo e e phatsimang/letwadi
(Di le PEDI fela) (2)
- 11.7 Kemonokeng/Go nna le nnete ga ga *Vusi* mo go Masego go dirile gore a feleletse a fetotse mokgwa o a neng a leba banna ka ona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.8 Maemo a pholo a ga Masego morago ga go teketiwa ke rraagwe ka a ne a imile a ne a sa itumedise/Gore a nne gaufi le bookelo/Ba ne ba se na bonno ka polase ya bona e ne e jelwe ka molelo. (2)

- 11.9 Go rulaganyetsa Masego go tsena sekolo kwa Sedimosang go dira gore a kopane le Sannah yo a mo nosang bojalwa, a betelwa le go iphitlhela a imile, mme se, se tswela ditiragalo pele. (2)
- 11.10 Nnyaya - go ne go sa siama ka *Nomhle* a sa tshole a na le kamano epe le *Vusi* ka a ne a setse a nyetse mosadi yo mongwe.
Ee - go ne go siame gonne *Vusi* o ne a na le bana le *Nomhle*, ka jalo ba tshwanetse go ungwa sengwe go tswa mo mading a ga rraabona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.11 Nnyaya - e ne e sa siama gonne ba ne ba tshwanetse go feleletsa se ba se simolotseng e leng go lwela ditshwanelo tsa botho/Ba ne ba tshwanetse go ema le *Vusi* go ya go ile jaanong e kete ke magatlapa.
Ee - go ne go siame gonne gaabo boi ga go lelwe ka jalo ba ne ba sireletsa matshelo a bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.12 Ee – ke ne ke tlaa mo itumelela gonne e le rre, mme a ntlisitse mo lefatsheng.
Nnyaya - ke ne ke se kitla ke mo itumelela ka a ne a nteketa kwa ntle ga go nthekegela fa ke ne ke imile.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.13 Ditsala di na le go sa ikanyege/Motho ga a itsiwe e se naga.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**POTSO 12 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo

- Tlhagiso e e reng o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga, ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope jaaka re itemogela mo pading ya Ntlhomole Mmutlwa.
- Ke dumelana le tlhagiso e ya go se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga. Motho ga a tshwane le naga ka yona e sa fetoge, mme ena a fetoga bonolo fela jaaka leobu.
- Kgosi Kgololo o ne a rata banna ba lekgotla jaaka e le bagakolodi ba gagwe, mme o ne a sa tshwanela go ba tshepa gonne motho a sa itsiwe e se naga. Go supa fa se, e le boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope, banna ba lekgotla ba ne ba busa Phiritshweu jaaka e kete ke bona dikgosi ntswa e le bagakolodi. Ba ne ba patika morafe gonne ba ne ba o athola le go o otlhaya, ntswa kgosi e se na kitso ka ga se, mme a ba tshepa.
- Go supa fa motho a sa tshwanela go ikanngwa, Kelogile boemong jwa go tomola morwae mmutlwa jaaka a ne a mo ikantse, e nna ena yo o o sosometsang go mo tlhaba go feta ka ntlha ya go tshaba mogatse.

- Matsetseleko o inaya naga gonne go se kwa a tshabelang gona ka mmaagwe a mo tshapela diatla.
- Matsetseleko o dumelana le kgang ya go rata botlhe, mme o se tshepe ope. O ne a swa ka lehunelo gore o itshubile kae, a bo a lobela le Palesa tota.
- Mmathapelo o tsaya maikutlo otlhe a gagwe a a akgela mo magetleng a ga Baagileng, a mo tshepa le go mo rata ka pelo ya gagwe yotlhe. Mmathapelo o ne a tshwanetse go ratana le Baagileng, fela a se ka a mo tshepa le go baya ditoro tsa gagwe tsotlhe tsa bokamoso mo go ena, gonne Baagileng o bile a palelwa ke go laola maikutlo a gagwe mo go Palesa, mme a utlwiswa Mmathapelo botlhoko.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore o tshwanetse go rata batho botlhe, mme o se tshepe ope. Kopano ya go kampelela legora la kgosi e ne e thulana le moletlo wa boPalesa wa kwa Tshwane, mme kgosi a ikanya Baagileng Bothobokae le go mo tshepa, a bo a mo kopa go ya go mo emela kwa moletlong wa dikgaisano tsa boPalesa ka e bile a na le kitso e ntsi ka ga setso. Ka motho a sa itsiwe e se naga, fa a fitlha kwa Tshwane, Baagileng a gatšwa maikutlo ke sewagodimo e bong Palesa, mme a se ka a mo amela ka ga kgo lagano ya gagwe le Mmathapelo.
- Baagileng o tlogile mo gae ka maikaelelo a sele a go fitlha a ratana le Palesa, go supa fa motho a fetoga fela go sa twe sepe. Se se totobatsa gore kgosi e ne e tshwanetse go rata motlhatlheledi Baagileng, mme e seng go mo tshepa le go ithaya a re o na le phisego mo go boneng bana ba atlegile mo isagong ka e le tiro ya gagwe.
- Palesa, mo letlhakoreng le lengwe, o ne a tshwanetse go rata Baagileng, mme e seng go mo tshepa le fa a ne a ka tswa a romilwe ke batsadi ba gagwe. Palesa o ineela go tshepa Baagileng ka go nwa go feta selekano ntekwane ena o na le maikaelelo a a bofitlha gore a tle a itirela boithatelo ka ena.
- Baagileng o tsietsa Palesa, mme Mmathapelo o ba tshwara mmogo. Baagileng, boemong jwa go tsewetsa botsalano jwa ditsala tse pedi, a batla go ba fetola dira. Seno ke sekai sa gore re le batho, re tshwanetse go ratana, mme re se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga.
- Re tshwanetse go ratana, mme re se tshepe ope gonne motho a sa itsiwe e se naga, a fetoga bonolo.

[25]

POTSO 13 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo

- 13.1 Bonolo le Baipedi. (2)
- 13.2 Kgaladi/Kwa ga Segonyamatlho. (1)
- 13.3 O ne a tshaba gore kgosi a ka mo leleka mo morafeng wa gagwe.
O ne a nagana gore kgosi a ka mo jela leruo lotlhe la gagwe. (2)
- 13.4 Ke ka ntlha ya gore o ne a batla go bona tshabololo, mme a rata tshabologo le kgo lolosego mo morafeng wa gagwe. (2)
- 13.5 Go atlholwa/Go jelwa kgomo kwa ntle ga lebaka lepe.
Banna ba lekgotla ba ne ba patika le go nyatsa boesengmang mo motseng.
Go kgwathisiwa a sa botsolotswa pele.
Bana ba ne ba sa reediwe gotlhelele.
O ne a tshaba rraagwe
(Di le PEDI fela) (2)

- 13.6 O ne a le montle.
O ne a godile fela a sa tshwanele dingwaga tsa gagwe.
O ne a le mosweu/sefatlhego o ka re perekisi e na le beke e budule.
Sefatlhego se na le monyenyo/se na le boitumelo.
Meno a le maswaana.
O ne a goletse kwa godimo/a katogile monyo.
Mmele o o tletseng/o ne a nonne go le gonnye.
Moriri wa gagwe o na le bontsho le bosweu.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 13.7 Bogale jwa gagwe/go sa ingwaelwe matsetse ga gagwe go ketefaleditse Baagileng go nna mo Phiritshweu, mme a pateletsega go tsamaya ka a ne a sa batle go mo itshwarela. (2)
- 13.8 Ba le teile jalo ka ba ne ba sa solofela gore Mmopi o tlaa ba abela bana morago ga go fetelwa ke bana ba bararo ba ba tlieng fa pele ga mawelana a bona. (2)
- 13.9 Bopelontle jwa gagwe bo dira gore a tshegetse monna wa gagwe e bong Segonyamatlho mo go amogeleng Matsetseleko le go mo naya madulo, mme se, se ketefatsa patlo ya gagwe, mme ditiragalo di tsewelele pele. (2)
- 13.10 Nnyaya - go ne go sa siama gonne Kukama a na le kwa gaabo kwa Matile.
Ee - ka ntlha ya fa Kukama e ne e setse e le moagi wa Phiritshweu/a ne a nyala mosetsana wa Phiritshweu.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.11 Nnyaya – go dirile gore Matsetseleko a nne lobaka kwa Kgaladi a ba a palelwe ke go tla go fitlha rraagwe/Go dirile gore banna ba lekgotla ba tsewelele pele ka go patika morafe ka kgosi e ne e sa itse ka ga sona.
Ee – gonne e kgontshitse Matsetseleko go fitlhelela ditoro tsa gagwe ka ba sa kgona go mmona ka nako.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.12 Ee – ke ne ke tlaa mo itumelela gonne e le rre, mme a ntlisitse mo lefatsheng.
Nnyaya – ke ne ke se kitla ke mo itumelela gonne ke itse gore o sotla le go tseela batho ditsabona mo motseng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.13 Ke ithutile gore mabogo dinku a a thebana/batho ke go thusana/go se inaganele ke le esi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

DITLHANGWA TSA SETSO**POTSO 14 (POTSO YA TLHAMO)****DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe****Kilano ya boPekwa le boKgogo – SJ Malao****Mogaka Sol Plaatje – PC Mooa**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Leboko la ga 'Mogaka Sol Plaatje', naane ya 'Kilano ya boPekwa le boKgogo' le seane sa 'letlhaku le lešwa le agelelwa mo go le legologolo' di ka nthusa thata mo go bopeng se ke batlang go nna sona mo isagong le mo botshelong jwa me jwa loago.
- Mo naaneng ya Kilano ya boPekwa le boKgogo jaaka ba mothofaditswe, ba ka nthusa go nna moeteledipele yo o siameng, yo o nang le thotloetso mo balateding ba gagwe, ke bone se go tswa mo go Ntsu yo a neng e le modulasetulo wa kopano. Fa a simolola kopano o rotloeditse balatedi ba gagwe ka go ba akgola ka ditiro tse dintle tse ba di dirang le go ba rotloeletsa go nna ngatana e le nngwe ka a re 'kopano ke maatla'. Ga a tshwane le baetapele ba ba ipitsang baeteledipele ba ba fitlhelwang mo metseng ya rona gompiano. A re boeleng kwa ga Lowe ka re le letlhaku le lešwa, kwa re neng re reetsana teng, go se na yo o nyatsang yo mongwe gona.
- Ke batla go nna moeteledipele yo o thusang batho go rarabolola mathata mo loagong fela jaaka Ntsu a ne a rarabolola mathata a boKgogo. Semelo se, sa ga Ntsu, se dira gore ke eletse go ka nna moeteledipele yo o tshwanang le ena mo isagong le mo loagong ka bophara, yo o kgonang go kopanya setšhaba se se arogantsweng ke dipolotiki le go senya madi a puso. Nka gatelela seane sa gore 'kopano ke maatla'. Ke dumela mo goreng 'letlhaku le lešwa le agelelwa mo go le legologolo' ke ka moo ke ratang go gata fela mo boNtsu ba neng ba gata teng.
- Bogologolo go ne go na le tirisanommogo mo loagong e e seyong gompiano ka ntlha ya dikgogakgogano tsa dipolotiki. Nka dira ka natla go busetsa serodumo sa bogologolo ka go tlisa kagiso le tirisanommogo mo loagong. Se, nka se kgona ka go gatelela seane se se reng 'kgetsi ya tsie e kgonwa ka go tshwaraganelwa.'
- Jaaka Ntsu, ke batla go nna tsebe ntlha, ke reetse dilelo tsa baagi mo loagong fela jaaka a ne a reetsa selemo sa boKgogo'. Fa mathata a tlisiwa mo go nna, ke se tseye tshwetso ka go reetsa letlhakore le le lengwe. Ke utlwelele matlhakore a botlhe ba ba amegang.
- Ke rata go tshwana le boPekwa ka ba ne ba bua nnete e e se nang bana ba phefo. Ba ne ba dumela gore nnete ke nnete le fa e tena. Ba bolelela Ntsu gore ba tshela ka go ja boKgogo. Se, ke boeteledipele jo bo siameng, e seng borramaaka ba re kopanang le bona gompiano. Fa re ka agelela mo letlhakung la bogologolo, ra bua nnete le fa e ka re tsenya mo mathateng, go ka nna botoka ka re tlaa bo re na le baeteledipele ba ba tshepagalang.
- Mokoko o dumela gore bona le boPekwa ke bana ba madi ba ba sa tlhokeng gore ba tsogelane kgalhanong.

- Mokoko fa o tlhagisa mathata a a itemogelwang ke dikgogo o ne a re 'Ngwana yo o sa lelung o swela tharing.' Seno se kaya gore motho o tshwanetse go bua ka mathata a gagwe a se a tshware mo go ena kgotsa gona go a tlhagisa ka mokgwa wa ntwaga jaaka re bona gompiano. A re ageleleleng letlhaku la rona le lešwa mo go la bogologolo.
- Mo lebokong la ga *Sol Plaatje* fela jaaka Ntsu a ne a dira, mmoki o bontsha sentle fa kopano e le maatla, tiro e tshwaraganelwa. Fela jaaka kwakwabile e, ke rata go nna mokwaledi mo mekgathong e e mo loagong gore ke kgone go ba thusa go tsaya metsotso le go buelela setšhaba sa ga rantsho. Tse, ke tse di neng di dirwa ke bo*Sol Plaatje* bogologolo, a re ageleleleng mo go tsona go tsosolosa kitso.
- Ke rata fa nka nna le botho e bile ke kgone le go dibela puo ya me ya Setswana. *Sol Plaatje* o kaiwa jaaka modibela botho le segaabo, puo a e antse mo letseleng. Se, se bontsha gore o ne a ikemelela a sa tshabe go bua, mme o lwetse segaabo go lekannngwa le dipuo dingwe tsa Bantsho. Se, ke se ke batlang go itepatepanya le sona, ka go agelela mo letlhakung le legologolo.
- Ke rata go nna mokwadi wa dibuka, ke nne le letseno, bogolo jang ka go se na ditiro mo nageng ya rona. Ka bokwadi jwa me, ke kgone go tlisa tlhabologo mo botshelong jwa me le mo loagong ka bophara. Ke simolole mekgatlho mo motseng e e ka tlising ditlhabologo mo loagong jaaka *Sol Plaatje* a dirile.
- Ke rata go ithuta dipuo tse di farologaneng, mme ke sa le bale e ke e antseng mo letseleng. Ke lwele gore puo ya me e lekalekannngwe le tse dingwe tse di tlhagisitseng magetla. Se, ke se se simolotsweng ke bagaka bo*Sol Plaatje*.
- Ke ithute go fetolela dipuo tse dingwe mo puong ya me ka re se na dikwalo tse dintsi mo puong ya rona. Ke ithute le go tšhomolola fa go buiwa Seesimane, mme bagaetsho ba sa tlhaloganye.
- Modibela dipuo tsa seAforika *Sol Plaatje* o re segetse motlhala o re tshwanetseng go o sala morago. Jaaka mokwadi wa dibuka, mofetoledi, motšhomolodi, mokwaledi, modibela setso le puo ya gagwe o nthuta gore ke se ineele, mme ke itirele letseno. Ka go dira se, ke tlaa bo ke agelela mo letlhakung la bogologolo.
- *Sol Plaatje* le Ntsu e tota e le matlhaku a bogologolo a re tshwanetseng go agelela mo go ona ka ba re bontshitse tsela ya boeteledipele.

[25]

POTSO 15: POTSO YA TLHAMO**NAANE: MMAPULE' – BP Lekome****LEBOKO: KGOSI MOLEFI K PILANE - MOM Seboni le EP Lekhela**

- 15.1 Dianelabatho/Naane ya batho
- 15.2 A tlhatswe dijana.
A phepafatse ntlo.
A thuse bana ba ga mmaagwe yo e seng wa madi gore ba nne bantle.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 15.3 Kwa moletlong o morwa kgosi a neng a ya go tlhopha mosadi kwa go ona. (1)
- 15.4 Se sa feleng se a bo se tlhola. (1)
- 15.5 O ne a le pelomaswe a itsa Mmapula go ya moletlong/a tletse letlhoo gonne o ne a tlhoile Mmapule sa ntšwa le katse. (2)
- 15.6 O ne a dira gore Mmapule a nne montle, mme a kgona go ya kwa moletlong, mme a latlha setlhako se se dirileng gore go batliwe mong wa sona, ka jalo ditiragalo tsa tswela pele. (2)
- 15.7 E ne e le gopane wa moikapari/O ne a le dikobo dimagetleng. (2)
- 15.8 Ee, e khutlile sentle gonne Mmapule o feleleditse a nyetswe ke morwa kgosi, mme mmaagwe Mmapule mmogo le bana ba gagwe ba sotlega. (2)
- 15.9 Nnyaya – gonne ngwana mongwe le mongwe o tlhoka go tlhokomelwa le go tshwarwa sentle.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.10 Ke la segologolo/thoriso gonne le boka Kgosi Molefi Pilane. (2)
- 15.11 Le bua ka morafe wa ga Kgosi Pilane o o phatlhaletseng. (2)
- 15.12 A dirise telekerafa. (1)
- 15.13 Go tlisa molodi/moutlwalo o o rileng mo lebokong ka go boeletsa modumo 'b'. (1)
- 15.14 Ga ba na diaparo/Ga ba a tswala. (2)
- 15.15 Kgosi thothobolo e olela matlakala/Kgosi ke yona e rwalang mathata a morafe wa yona. (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 16 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokuu

- Tthagiso e e reng sephiri ga se fitlhegele ruri le gore maaka a maoto makhutshwane e ka se ganediwe ka gope.
- Mmaagwe Seponono o ne a mo roma kwa Naledi, mme ena a bona fa e le tšhono ya go ya go bonana le lekau la gagwe e bong Pule. Pule le ena mo letlhakoreng le lengwe, o ne a nesetsa kgopolo ya ga mmaagwe Seponono pula gonne e ne e mo naya monyetla wa go ya go iketla le mokapelo wa gagwe. Bobedi jo, bo ne bo ja monakaladi wa kobolela ka ba ne ba ithobaletse mo bojannyeng jwa ga Ramoopampa go se letsapa le ba fisang pelo. Ga ba a ka ba letlelela masarasarane a pula go ka kgoreletsa maitlhamo a bona.
- Go supa fa go se sepe se se ka direlwang mo sephiring, mme se sa upologe, ntšwa ya ga Rre Ramoopampa e ne ya loma Seponono mo maragong. Batsadi ba ga Seponono e bong Konti le Mauwane ba ne ba ya go bega molato o ntšwa ya ga Ramoopampa e o dirileng. Ke fa teng fa sephiri sa ga Seponono se neng sa senoga gona go supa gore le fa o ka e buela lengopeng magakabe a a go bona.
- Rre Ramoopampa o ne a begela batsadi ba ga Seponono gore mo maitsiboeng o bone morwadiabona a okangwe ke mosimane e bile ba ngaparelane jaaka borekhu mo bojannyeng jwa gagwe, ka jalo a palelwa ke go bofolola dintšwa tsa gagwe. E rile ka lotlatlana a sa tlhole a ba bona a ya go di bofolola.
- O ne a botsa Seponono fa se a se buang e se nnete, mme a tsenya tlhogo ka go palelwa ke go araba potso gonne sephiri se le mo pepeneneng gore o ne a romilwe, mme ena a ikela kwa boratapelo gonne maaka a le maoto makhutshwane.
- Rre Mkhonto ke rre wa lelapa, mme o tlhoka maikarabelo gonne a lala a sasanka masigo. Mpho e bong mogatse ga a bolo go mo kgalemelela metsamao ya gagwe fela ena a ikabile ditsebe. Rre Ramoopampa o ne a mo fitlhela mo segotlong sa gagwe a sa apara. O ne a mo adima terekesutu a bo a mo felegetsa go ya kwa gae.
- Go supa fa sephiri se sa nnele ruri, o bolelela mosadi tshupo ya kako e a e boleletseng Ramoopampa ya gore o ne a tshasetswe ke dinokwane, mme tsa mo tseela madi le diaparao. Morago ga dibeke di le pedi sephiri sa ga Mkhonto se ne sa senoga gonne maaka a le maoto makhutshwane. Rre Ramoopampa o kopana nae mo Porotiya a tshwaragane le mosadi wa monna yo mongwe ka diatla.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope, sephiri ga se fitlhegele ruri gonne go le mo pontsheng gore Mkhonto o ne a sa bue nnete fa a re o kgothositswe gonne metsamao ya gagwe e itlhalosa. Go raya gore letsatsi le a fitlhetweng a le lepona ka lona, o ne a ikutswitse mo ntlong ya motho, mme e rile go utlwa mong wa motse a goroga a tshwanelwa ke go tswa ka letlhabaphefo. Seno se kaya fa go se sepe se se fitlhegileng gonne kwa bokhutlong nnete e nna mo mpaananeng gonne maaka a le maoto makhutshwanyane.

- Manaila o ikutswa le Mphodi ka jalo fa a batla go bonana nae ba iketla mo sejanageng fa pele ga ntlo ya ga Ramoopampa. Ramoopampa fa a botsa gore ke ka ntlha ya eng fa ba sa ye go iketla fa pela ga ntlo ya gaabo Mphodi ka e le ya bone go tswa fa ga gagwe o mmolelela gore o tlotla mmaagwe Mphodi ka a santse a tsena sekolo. Ramoopampa o a mo koba gonne go sa tlhokege gore a emise sejanaga fa pele ga ntlo ya gagwe ka a sa tla mo ngwaneng wa gagwe.
- Go supa fa go se sepe se se ka direlwang mo sephiring, mme se sa upologe, morago ga dibeke di le pedi sephiri sa ga Manaila sa senoga. Manaila o ne a ya go bolelela Ramoopampa fa e le monna yo o nyetseng ke ka moo a ka se keng a tsena ka dinao tsoopedi kwa gaabo Mphodi.
- Sephiri se tota se sa fitlhegele ruri, gonne kwa bokhutlong nnete e nna mo pontsheng.

[25]

POTSO 17 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokia

- 17.1 Kwa lelapeng la ga Tlhapi le Legae (1)
- 17.2 Bogadi jwa ga Ntshidi jo bo tshwanetseng go tswela kwa Mmitolente/kwa gaabo Tlhapi. (2)
- 17.3 Sajene Mponini
Lepodisi Sebeka (2)
- 17.4 'Ntho e e mo pelong ya me, e ntse e tutela motsotso le motsotso.
Ga ke itse gore ngwaga o, ke tlaa bona bokhutlo ba ona'. (2)
- 17.5 Modiri ga se moji.
Badiri bangwe ga ba a ka ba roba se ba se jetseng.
Bangwe ba jetswe maungo ba lebile.
Bangwe ba tlhokafetse, mme maungo a bona a senngwa ke batho fela ba sa a utlwele botlhoko.
Mogoloe a amogele se se diragetseng ka e le botshelo.
(Di le PEDI fela). (2)
- 17.6 O ne a sutela monnawe Malebye ka basadi ba ne ba se kitla ba nna lebaka le leele mmogo jaaka banna ba dira./E ne e le ena yo mogolo mo lapeng ka jalo o ne a sutela monnawe. (2)
- 17.7 O mo tsere a mo godisa.
O mo tsentse sekolo ka ditshenyegelo tsa gagwe. (2)
- 17.8 Go nna megagaru ga gagwe go dira gore a lwele gore bogadi ba ga Ntshidi bo tswela kwa gaabo, mme se sa dira gore Legae a nne kगतlhanong, ka jalo ditiragalo di tswelele pele. (2)
- 17.9 Go dumelana le morwadie gore bogadi bo tswela kwa Mmitolente boemong jwa go tswela kwa ga Legae ka e le ena rraagwe, ke gona go godisitseng/kukeditseng kgotlhang ya teramakhutshwe e. (2)

- 17.10 Ke ne ke ka mo gakolola gore a tlogele bogadi ba ga Ntshidi go tswela kwa ga Legae ka e le rraagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.11 Ee – go ne go siame gonne o ne a tshegetsa Legae ka tshwetso ya gagwe/ka ntlha ya gore thulaganyo ya bogadi e ne e sa ye ka tsela ka bo ne bo tshwanetse go tswela kwa gaabo Ntshidi/kwa ga Legae. (2)
- 17.12 Ke ne ke tlaa mo eletsa gore a lemose Tlhapi phoso e a e direlang Legae gonne a mo tsere e le lese a bo a mo godisa mmaagwe a sa dire.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.13 Ke ithutile gore go nna le ngwana go a rulaganyetswa gonne o tlaa go senyetsa bokamoso/fa o ile sekolong dira tsa sekolo o tlogele tsa bagolo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

POTSO 18 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

GA SE LORATO – MJ Magasa

- Tlhagiso e e reng sephiri ga se fitlhegele ruri le gore maaka a maoto makhutshwane e tota e le nnete e e se nang bana ba phefo.
- Motsamai ke rre wa lelapa gonne o nyetse Gadifele e bile o na le bana ba le babedi nae e bong Lesego le Emang.
- Motsamai o kopa go iphitlha le *Angeline*. *Angeline* o dumelana nae le go mmolelela fa a mmona gore ke rre wa segolwane e bile go bonala a na le motse. Motsamai o latola fa a na le motse, mme o mmolelela gore o ntse a kgobokanya jaanong ke gona a akanyang ka go aga motse. *Angeline* o mmotsa gore jaanong ke ka ntlha ya eng fa a ne a bua ka go iphitlha le gore o iphitlhela mang ka motho a iphitlhela yo a ipofileng nae. Motsamai o bolelela *Angeline* fa a iphitlhela badirimogogo nae, a itlhokomolosa fa maaka a le maoto makhutshwane.
- Ka sephiri se sa fitlhegele ruri, Motsamai o bolelela *Angeline* fa ba kwa lapeng la gagwe ba tlaa gakgamalela metsamao ya gagwe ya bosigo gonne a sa ba tlwaetsa jalo. *Angeline* o mmotsa gore fa a re kwa lapeng o raya lefe ka a rile ga a ise a tseye.
- Go supa fa maaka a le maoto makhutshwane sephiri sa ga Motsamai se senoga fa a raya *Angeline* a re kwa gaabo ba mo pateletsa go nyala ntsalae yo o nang le bana ba babedi. *Angeline* o ne a mmotsa gore a bana bao ga se ba gagwe ka a ne a setse a itse fa a na le bana.
- Morago ga ngwaga di le pedi sephiri sa ga Motsamai se ne sa nna mo pepeneneng. *Angeline* o ne a bolelela Motsamai gore o itse sentle gore fa a ntse a re ba kwa gae o raya lelapa la gagwe. O ne a mmolelela gore ntlo e lolea ka ntlha ya fa a tshaba mogatse ka e bile a sa tlhole a tla jaaka tlwaelo le madi a sa tlhole a bonala.

- Fa Motsamai a re o a ganela, *Angeline* o ne a mmolelela gore o bua ka Gadifele yo a kayang fa e le mmaagwe, mme a dire a ye go mo tlhola. Morake o ne a direla Motsamai makgakga, mme fa a re o a mo itaya a mo raya a re a ye go itaya bana ba gagwe. Seno se bontsha fa maaka a tota a le maoto makhutshwane.
- Motsamai fa a kobiwa ka dikatana tsa gagwe kwa ga *Angeline*, o kopana le *Suzan* kwa toropong, mme a mo kopa gore ba iphitlhe mmogo. O bolelela *Suzan* fa a na le madi a mantsi gonne o a itirela, mme ka a se na mosadi kgotsa bana ba ba senyang madi ao o a tlhokela tiro. Fa *Suzan* a mmotsa gore ba iphitlhela mang o mo raya a re o ne a raya gore ba ratane, mme a ikgatholosa fa maaka a le maoto makhutshwane.
- Ka sephiri se sa fitlhegele ruri, fa *Suzan* a mo kopa gore a mo kgweeletse sejanaga o itshwara ka mafoko, a re fa a ne a re mosadi wa gagwe o ne a raya *Suzan* ntswa a ne a raya Gadifele.
- Sephiri sa ga Motsamai se mo pepeneneng gonne *Suzan* o ne a se itse, e bile o mo eleletsa gore ba tshwanetse go rekela Gadifele bopi yo Motsamai a mo kayang e le matsalaagwe.
- Go supa fa maaka a le maoto makhutshwane, sephiri sa ga Motsamai se senoga gape fa Sentebaleng a mmita rraagwe Lesego.
- Fa Motsamai a re o a ganela, *Suzan* o ne a tlatsa ka gore Sentebaleng o bua ka ngwana wa ga mme Gadifele gonne go itsege fa a na le lelapa. Seno se kaya fa go se sepe se se fitlhegileng gonne kwa bokhutlong nnete e nna mo pepeneneng.
- Motsamai fa a se na go kobiwa ka baki kwa ga *Suzan*, o kopana le *Gladys* a bo a mo kopa go tla go ja nae mafura ka a mo petla, mme a tlhoka yo o ka mo a thusang fela *Gladys* o loba gore o na le monna.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope jwa gore le fa sephiri se ka fitlhiwa jang, kwa bokhutlong se a upologa. Mogatsa *Gladys* e bong Kefentse, yo a mo lobetseng Motsamai, o boela gae. Kefentse o ne a bolelela Motsamai gore ke fa ga gagwe, mme o dule mo ntlong ka ntlha ya go nna matlhomantsi ga ga *Gladys*. O mmolelela gore o setse a mo tshwara la boraro, mme lebaka le, ke lona le le mo ntshitseng mo ntlong.
- Sephiri se tota se sa fitlhegele ruri, gonne kwa bokhutlong nnete e nna mo pontsheng.

[25]

POTSO 19 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 19.1 Kwa lapeng la ga Motsamai le Gadifele (1)
- 19.2 Go lala digoba.
Go ratana le makgarebe mangwe a bo a nna kwa go ona. (2)
- 19.3 *Angeline*
Suzan
Gladys
(A le MABEDI fela.) (2)
- 19.4 A se ka a mo tlhokomela.
A se ka a mo tseela matsapa ape. (2)
- 19.5 O ngongoregela gore ba tlhola ba siane ka dikoloi.
Gore ga ba mo pege mo go tsona.
Ga ba mo adime dikoloi tsa bona.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 19.6 Ke ka ntlha ya fa a ne a sireletsa lenyalo la ga Gadifele./O ne a sa batle bana
ba ga Motsamai ba bolawa ke tlala ntswa a ne a kgona go ba thusa. (2)
- 19.7 O mo reketse bene.
O mo agetse lebenkele. (2)
- 19.8 Botsipa jwa ga *Angeline* bo dirile gore a tsietse Motsamai go mo agela ntlo
morago a mo koba, mme se se dira gore a tsweletse ditiragalo ka go ya kwa
kgarebeng e nngwe. (2)
- 19.9 Go boela gae ga ga Kefentse le go otlhaya Motsamai ka go mo duedisa go
dirile gore a boele gae, mme a itharabologelwe mo go nneng matlhomantsi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.10 Ke ne ka mo gakolola gore a se nyatse Motsamai ka go ya go tsaya Gadifele
fa pele ga monna wa gagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.11 Nnyaya - go ne go sa siama ka a ne a direla makgarabe a gagwe sengwe le
sengwe se ba se batlang, mme a palelwa ke go tlamela bana ba gagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.12 Nnyaya – gonne a ne a mo betlela boswa ka tsela ya tsietso ka motho a
tshwanetse go ja mofufutso wa phatla ya gagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.13 Ke ithutile gore tsala ya nnete ke e e go tshegetsang le fa o dirile phoso/
Matlo go šwa mabapi/Batho ke go thusana.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBOTLHO: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	5–6	4	3	2	0–1
-Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlholo le go tthaloganya setlhangwa	-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshgediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tthaloganya setlhangwa le leboko go go manontlhotlho	-O bontsha go tthaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshgeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tthaloganngwa ga mofutakwalo le leboko	-Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshgeditsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshgeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tthaloganyo e e kwa tlase ya mofutakwalo le leboko	-Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Ga go na dintlha dipe tse di tshgeditsang setlhogo -Tthaloganyo e e tlhaelang ya mofutakwalo le leboko	-Setlhogo ga se a tthaloganngwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko -Morutwana ga a kgona go tthaloganya mofutakwalo le leboko
6 MADUO					
KAGEGO LE PUO	4	3	2	1	0-1
-Popego, kelelo e e tthaloganyegang le tthagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tthamong	-Popego e e lomaganeng -Kelelo e agegile sentle tota -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse gotlhelele ga e na diphoso tsa puo, mopeleto le matshwao a puiso -Ditemana di rulagantswe ka manontlhotlho	-Kagego e e tthamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Kelelo ya ntlha ya ngangisano e kgona go salwa morago -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse -Ditemana di lomagana sentle	-Go na le bosupi jwa kagego -Tthamo e tthoka kelelo e e bopegileng sentle ya tthaloganyo le tomagano -Diphoso tse dinnye tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go nts -Bontsi jwa ditemana di nepagetse.	-Popego e supa tthulaganyo e e fosagetseng -Kelelo ga e a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonagala. Segalo le setaele tse di sa nepagalang -Ditemana dingwe di fosagetse	-Go tthokagala ga kagego go kgoreletsa kelelo -Ga go na matseno le bokhutlo - Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng di tthola setlhangwa se se sa atlegang. Segalo le setaele tse di seng maleba -Ditemana di fosagetse.
4 MADUO					

ELA TLHOKO: Fa motlhatlhojwa a ikgatholositse diteng gotlhelele, mme a kwala tthamo ya boitlhamedi, a diteng, Popego le Puo di abelwe 0 maduo.

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBHO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO LE TERAMA
[25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG -Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseletseng, katlholo le go tlhaloganya setlhangwa 15 MADUO	12–15 -Tsibogelo ka dinaledi: 14–15 -Tsibogelo e e manontlhotlho: 12–13 -Thanolo e e tseletseng ya setlhogo, motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshagediwa ka botlalo go tswa mo dikwalong -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlho	9–11 -O bontsha go tlhaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshageditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go a bonala	6–8 -Thanolo ya setlhogo e e mo magareng, ga se diponagalo tsothe tse di tlhagisitsweng ka botlalo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshageditsweng setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshageditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlhalogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa	4–5 -Thanolo e e tlhaelang ya setlhogo, ga go na diponagalo dipe tse di tlhagisitsweng ka botlalo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshageditsweng setlhogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata	0–3 -Setlhogo ga se tlhalogannngwe -Maiteko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di dumelesege -Morutwana ga a kgona go tlhaloganya mofutakwalo kgotsa setlhangwa
KAGEGO LE PUO -Popego, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong 10 MADUO	8–10 -Popego e e lomaganeng -Matseno le bokhutlo di manontlhotlho -Dintlha tsa kelelo di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Ditemana di rulagantswe ka manontlhotlho	6–7 -Kagego e e tlhamaletseng -Matseno le bokhutlo di rulagantswe sentle ka tomagano - Kelelo e e utlwalang ya dintlha -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse -Ditemana di lomagana sentle	4–5 -Go na le bosupi jwa kagego -Matseno le bokhutlo di nepagetse -Kelelo e a tlhaloganyega fela e na le diphoso -Diphoso di le mmalwa tsa puo, segalo le setaele tse di -Bontsi jwa ditemana di nepagetse	2–3 -Popego e supa thulaganyo e e fosagetseng -Matseno le bokhutlo di eta di na le diphoso -Kelelo e e sa rulagannngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonala, segalo le setaele tse di seng maleba -Ditemana dingwe di fosagetse	0–1 -Go tlhokagala ga kagego go kgoreletsa kelelo ya ngangisano -Ga go na matseno le bokhutlo -Kelelo e e fosagetseng -Diphoso tsa puo, segalo le setaele se se fosagetseng di tlhola setlhangwa se se sa atlegang -Ditemana di fosagetse.
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

- Dipharologanyo magareng ga maduo a Kagego, Puo le Diteng di se fete dielo tse PEDI.
- Karabo ya boitlhamedi e abelwe 0 la Diteng le 0 la Puo le Kagego.